

VZDĚLÁVACÍ OBLAST ČLOVĚK A ZDRAVÍ

Dana FIALOVÁ, Dana FELTLOVÁ

Souhrn: *V Národním programu rozvoje vzdělávání byly zformulovány principy kurikulární reformy. Rámcové vzdělávací programy vymezují závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy předškolního, základního i středního vzdělávání. Školní vzdělávací programy si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném rámcovém vzdělávacím programu, které může modifikovat. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní a střední vzdělávání jsou stanoveny tzv. základní vzdělávací oblasti a průřezová témata. Ve vzdělávací oblasti „Člověk a zdraví“, společné základnímu i gymnaziálnímu vzdělávání, jsou zařazeny předměty „Výchova ke zdraví“ a „Tělesná výchova“. Nové pojetí bude vyžadovat i nové přístupy učitelů na všech stupních škol, včetně pedagogických fakult.*

Klíčová slova: *zdraví, výchova ke zdraví, tělesná výchova, rámcový vzdělávací program*

Úvod

V Národním programu rozvoje vzdělávání byly zformulovány principy reformy, která zavádí do vzdělávací soustavy nový model dvoustupňového kurikula, státního a školního. Státní kurikulární forma je tvořena Národním programem vzdělávání a rámcovými vzdělávacími programy pro příslušný stupeň škol. Školní kurikulární forma je tvořena školními vzdělávacími programy. Národní program vzdělávání vymezuje závazný rámec vzdělávání jako celek. Rámcový vzdělávací program vymezuje závazný rámec pro jednotlivé etapy předškolního, základního a středního vzdělávání. Školní vzdělávací program si vytváří každá škola podle stanovených zásad a může v nich přihlídnout k podmínkám školy, regionu a ke svým specifickým záměrům (Výzkumný ústav pedagogický 2005, 2007).

Rámcový vzdělávací program základních škol (do I. a VI. ročníku) bude na území celé České republiky zaveden od školního roku 2007/08. Jak jsou na tento úkol připraveni pedagogové, je otázkou. Ne všechny pedagogické fakulty mají otevřeny vzdělávací programy k rozšíření odborné kvalifikace učitelů pro všechny stupně škol. Na většině pedagogických fakult není v pregraduálním studiu akreditován studijní obor „Výchova ke zdraví“ a tato problematika nebývá zařazena jako povinný předmět do universitních či tzv. společných základů. Jak je vidět, vysokoškolská příprava pedagogů v dané oblasti vzdělávání bohužel zaostává. Přitom, s ohledem na skutečnost že vhodný životní styl může ovlivňovat zdravotní stav člověka z 50 – 60 % (Ministerstvo zdravotnictví 1995), je

zřejmě že k výchově ke zdravému životnímu stylu je nutno přistupovat cíleně a odborně. Cílovou populací by přitom měly být všechny věkové skupiny s tím, že prioritou budou generace základních a středních škol.

Vzdělávací oblast člověk a zdraví

V dosud platných školních osnovách není problematika výuky o zdraví dostatečně zohledněna. Z důvodů zvyšování nároků na péči o vlastní zdraví je vzdělávání v této oblasti nutné. Intervenční programy zaměřené na zlepšení úrovně zdraví, ať již působením v oblasti výživy, pohybové aktivity, osobních návyků, atd. dokladují, že odborná intervence a zpětná informace zvyšují zájem o vlastní zdraví a zvyšují adhezenci (přičylnost) k těmto programům. I tyto skutečnosti podporují začlenění oblasti „Člověk a zdraví“ jako samostatné oblasti do vzdělávacího kurikula.

V rámcově vzdělávacích programech jsou stanoveny tzv. základní vzdělávací oblasti. Tyto jsou tvořeny jedním nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory (předměty). Ve vzdělávací oblasti „Člověk a zdraví“, která je společná základnímu i gymnaziálnímu vzdělávání, jsou zařazeny předměty „Výchova ke zdraví“ a „Tělesná výchova“. „Výchova ke zdraví“ přináší základní poznání o člověku v souvislosti se zdravotní prevencí. „Tělesná výchova“ směřuje k poznávání vlastních pohybových možností a zájmů a k poznávání účinků konkrétních pohybových činností na tělesnou zdatnost, duševní a sociální pohodu.

Vzdělávací oblast „Člověk a zdraví“ prolíná ostatními vzdělávacími oblastmi i jednotlivými obory. Zde by měla rozvíjet klíčové kompetence žáků a vést je k poznání člověka jako biologického jedince. Měla by je vést k poznání a pochopení pojmu zdraví, k orientaci v názorech na to, co je zdravé a co nám prospívá a k ovlivňování zdraví v denním režimu. Dále by je měla vést k vnímání prožitků z pohybu, k chápání zdatnosti a dobrého fyzického vzhledu i duševní pohody a k aktivnímu zapojování do činností podporujících zdraví. Jde o získání odpovědnosti za své zdraví a chování.

Učivo v oboru Výchova ke zdraví

Obor „Výchova ke zdraví“ je nový, doposud nevyučovaný obor. Téma zdraví nebylo ve stávajících školních osnovách zahrnuto systematicky a objevovalo se sporadicky v některých předmětech bez širších souvislostí pouze jako nástin problematiky. Z výše uvedených důvodů nebude v praxi prozatím dostatek kvalifikovaných učitelů, kteří by tuto problematiku plně zvládli. I na pedagogických fakultách bude obtížné vytvořit tým odborníků pro výuku. Při řešení tohoto problému se jako vhodná jeví širší spolupráce pedagogických fakult, lékařských fakult a zdravotních ústavů.

Obsah učiva v oboru „Výchova ke zdraví“ vychází ze základní definice zdraví jako stavu úplné fyzické, psychické, duševní a sociální pohody. Obsahuje proto širokou škálu poznatků, především z oblasti medicíny, pedagogiky a psychologie. Pro základní vzdělávání je „Výchova ke zdraví“ v rámcovém vzdělávacím programu rozdělena do šesti následujících témat:

- vztahy mezi lidmi a jejich soužití
- změny v životě člověka a jejich reflexe
- zdravý způsob života a péče o zdraví

- rizika ohrožující zdraví a jejich prevence
- hodnota a podpora zdraví
- osobnostní a sociální rozvoj

Pro gymnaziální vzdělávání je v rámcovém vzdělávacím programu „Výchova ke zdraví“ rozdělena do čtyř témat:

- péče o zdraví, zdravá výživa
- partnerství, rodičovství a výchova k odpovědnému sexuálnímu chování
- návykové látky, osobní bezpečí
- ochrana za mimořádných událostí

Všechna témata jsou v rámcově vzdělávacích programech dále specifikována a rozvedena. Velmi přitom záleží na jednotlivých vyučujících, jakým způsobem učivo žákům a studentům předají.

V současné době většina učitelů stále zastává transmisivní (tradiční) pojetí výuky. Učivo je prezentováno jako pasivní přijímání informací, které se žáci učí nazpaměť. Modelem dnešní humanitní školy je nové, konstruktivní pojetí. Učitel je v roli iniciátora, který usnadňuje žákovi učení a snaží se jej předložit v zábavné formě. Používá takové metody učení a vyučování, které směřují ke klíčovým kompetencím, jimiž rozumíme souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj.

Jednou z možností, jak naplnit konstruktivní pojetí výuky je projektové vyučování. Projektové vyučování člení učební látku do jednotlivých vyučovacích předmětů, bloků, ve kterých fungují mezipředmětové vztahy. Žáci nememorují naučené, ale jsou nuceni sami vyhledávat informace, navrhnout postupy řešení, zkoumat, experimentovat, zapisovat a také nést odpovědnost za výsledky své práce. Charakteristickým rysem je práce v týmech. Mezi hlavní znaky projektu patří cílový úkol, kterým by se měl žák zabývat. Žák navrhuje vlastní postup a zpracovává vlastní data. Výsledek projektu závisí na celkovém rozsahu znalostí, na individualitě a schopnostech žáka aplikovat znalosti při řešení praktické situace. Při volbě tématu projektu je vhodné navrhnout žákům i několik témat, z nichž si některé zvolí nebo si navrhnou téma vlastní (Coufalová, 2006). Tento způsob výuky v oboru „Výchova ke zdraví“ je vhodný vzhledem k širokým souvislostem v této oblasti. Pro učitele je projektové vyučování velmi náročné. Vyžaduje důkladnou přípravu zadání, hlubší zamyšlení nad organizací výuky, materiálním a technickým zabezpečením i způsobem hodnocení. Praxe ukazuje, že u žáků je tento způsob výuky oblíben a sledávají výuku zajímavější. Pro tvorbu projektového vyučování je důležitá vlastní zkušenost učitele.

Učivo v oboru Tělesná výchova

Obor „Tělesná výchova“ navazuje na standardní povinný vyučovací předmět, který byl zaveden do škol již v roce 1869. I tato skutečnost bude pravděpodobně komplikovat jeho transformaci do nového výukového pojetí.

Ve zjednodušeném pohledu „starší“ pojetí tělesné výchovy upřednostňuje hodnocení výkonu dle daných limitů a tabulek a nepřihlíží k individuálním předpokladům jedince. Žák pouze naplňuje požadavky osnov bez zjevného cíle týkajícího se zdraví či motivace k pohybu. Z praxe vyplývá, že známkování v tělesné výchově výhradně

podle dosažených výkonů vede u mnoha dětí k její neoblíbenosti a často i ke ztrátě motivace provádět pohybové aktivity i ve volném čase. Tento rozšířený přístup učitelů k výuce tělesné výchovy má své kořeny pravděpodobně ve formě jejich vysokoškolské edukace, kdy zápočty z praktických disciplín (z atletiky, gymnastiky, sportovních her či plavání) byly a často ještě jsou hlavním kritériem „úspěšného tělocvikáře“.

Stávající obsah tělesné výchovy je zaměřen na zdravotně orientovanou zdatnost. Cílem by měl být pohybově a tělesně kultivovaný člověk, který chápe pohybovou činnost jako nezbytnou součást svého života, zařazuje do svého denního režimu individuálně vhodnou a přiměřenou pohybovou aktivitu podporující zdraví a má dostatečné teoretické vědomosti o pohybovém zatěžování a jeho účincích na organismus (Mužik, Tupý, 1999). Zdravotně orientovaná zdatnost není dána výkonnostními normami.

Současné výzkumy potvrzují zdravotní přínos vhodného a pravidelného pohybu u populace a zdůrazňují přirozenou potřebu pohybu u dětí. Dokladují ovšem také skutečnost, že více než tři čtvrtiny populace vhodnou pohybovou aktivitu neprovádí. Jednou z příčin je nedostatečná a nevhodná motivace (Dobrá, 2006). Vhodná motivace by měla být získávána právě v hodinách tělesné výchovy.

Obsah učiva v oboru „Tělesná výchova“ v rámcově vzdělávacím programu pro základní školy i pro gymnázia je rozdělen na níže uvedené tři činnosti (samostatně stojí Zdravotní tělesná výchova):

- činnosti ovlivňující zdraví
- činnosti ovlivňující úroveň pohybových dovedností
- činnosti podporující pohybové učení

Pro každý stupeň školy je očekávaný výstup z jednotlivých činností přizpůsoben úrovni chápání a možnostem aplikace v praxi.

Jako nové vstupuje do praxe učivo z činností ovlivňujících zdraví. Týká se vědomostí o významu pohybu pro zdraví, o teorii v oblasti rekreačního a výkonnostního sportu a o různých formách rekreačního cvičení, za jakých podmínek přispívá ke zdraví. Učivo v oblasti činnosti ovlivňující úroveň pohybových dovedností obsahuje klasickou pohybovou náplň hodin tělesné výchovy (gymnastiky, atletiky, sportovních her, úpolů, plavání a zimních sportů podle podmínek škol a netradičních pohybových činností). Učivo v oblasti činnosti podporující pohybové učení není též úplnou novinkou. Zahrnuje teoretické učivo obsažené v osnovách tělesné výchovy, které je nyní rozčleněno na (Výzkumný ústav pedagogický, 2005):

- komunikaci v oblasti tělesné výchovy
- organizaci v prostoru a pohybových činností
- na historii a současnost sportu
- pravidla osvojovaných pohybových činností
- zásady jednání a chování v různém prostředí a při různých činnostech
- na měření výkonů a posuzování pohybových dovedností

Závěr

Vzdělávací oblast „Člověk a zdraví“ reprezentuje charakterově novou složku vzdělávání. Vypĺňuje dosud prázdné, či sporadicky napĺňované místo ve výukových

programech všech stupňů škol. Způsob realizace nové výuky bude vyžadovat výrazně zvýšené nároky nejen na stávající učitelský sbor základních, ale též (spíše především) na vysokoškolské učitele na pedagogických fakultách. Bohužel, na většině pedagogických fakult není v současnosti v pregraduálním studiu studijní obor „Výchova ke zdraví“ akreditován.

Rovněž v oboru „Tělesná výchova“ bude třeba změn ve výuce na všech stupních škol. Z tohoto důvodu je nutné věnovat maximální úsilí přípravě vzdělávacích programů k doplnění odborné kvalifikace učitelů tělesné výchovy a zavedení odpovídajících atestací.

Literatura

- COUFALOVÁ, J. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: náměty pro učitele*. Praha: Fortuna, 2006. ISBN 80-7168-958-0
- DOBRÝ, L. Bez vnitřní motivace žáka k pohybovým aktivitám ničeho nedosáhneme. *Tělesná výchova a sport mládeže* 2006, 72, (4), s. 6–11.
- Ministerstvo zdravotnictví. *Národní program zdraví. Dlouhodobá strategie*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zdravotnictví České republiky, 1995. 60 s.
- MUŽÍK, V.; TUPÝ, J. Tělesná výchova jako součást výchovy ke zdraví. In *Zdravotně orientovaná tělesná výchova na základní škole*. Brno: Masarykova universita, 1999, s.5–14. ISBN 80-210-2246-9.
- Výzkumný ústav pedagogický (2007). *Rámcové vzdělávací programy*. Praha, Internetové informace (www.vuppraha.cz).
- Výzkumný ústav pedagogický (2005). *Rámcové vzdělávací programy*. Praha, Internetové informace (www.rvp.cz/soubor/rvpzv.pdf).

EDUCATION AREA MAN AND HEALTH

Abstrakt: In National program of education development the principles of curricular reform was formulated. Framework education programs define binding education frameworks for particular periods of pre-school, basic and college education. School education programs are made by every particular school according to principles given in appropriate Framework education programs. These the school may modify according to its own conditions, character of the region and its specific aims. In Framework education programs for elementary and college education, they are given so called elementary education areas and cross-sectional themes. In education area “Man and health”, common for both elementary and college education, there are subjects like “Health education” and “Physical Education”. New conception will demand as well new approaches of teachers on all levels of schools including of pedagogical faculties.

Key words: health, health education, physical education, framework education programme